

lappal tovább pedig (161. l.) a másodpercz-inga hossza ezen állandó (π) segélyével határozatik meg.

Nem kis meglepetéssel olvastuk a 221. lapon, hogy testünkben több Torricelli-féle ür létezik. Mint szerző mondja: „a légnyomás, a karok és a lábcsonatok mozgékonyágánál lényeges szereppel bír; e csonatok végei u. i. mélyedésben fekszenek, de ezt nem töltik ki teljesen, hanem mémi *légüres tért* hagynak; a küllég tehát a szár-csonatok végeit a mélyedésbe nyomja; . . .” Szerző e helyütt tévesen fogta fel a Weber testvérek által tett kísérleteket, melyek szerint a lég nyomása még akkor is képes a végtagokat az izvápában tartani, ha a levegő nyomása csak olyan felületre hat is, mint a milyen maga az izfej kereszttszelvénye. Ehhez nem kell semmiféle üres tér. Ha például a láb akárhol keresztül volna metszve, de úgy, hogy a bőr sértetlen marad: az el-metszett rész nem esnék le a külső nyomás következtében. De ha a bőrbe azután csak gombostű nagyságú lyukat furnánk, rögtön elválnának a kettémetszett részek. Hogy a testben akárhol egy perczig sem tarthatná fenn magát az üres tér, azt rögtön belátjuk, ha meg-gondoljuk azt, hogy a vér nyomása egy atmosphaeránál jóval többet tesz ki.

Meillesleg legyen szabad még megjegyeznünk, hogy magyar tankönyvben meg lehetett volna azt is említeni, hogy Geissler előtt már Groszmann Ignác hazánkfia szerkesztett a Geissleréhez hasonló higany légszivattyút, mely a természettudományi társulatban is volt ismertetve.*)

Az imént elmondottak után végül nem mulaszthatjuk el azt is megemlíteni, hogy e mű irálya mind végig jó magyaros. Ritka tulajdonsága ez a magyar tankönyveknek!

HELLER ÁGOST.

*) *Grossmann légszivattyúja*; ismerteti Sztoczek József. (Lásd. A kir. magy. Természettudományi Társulat Évkönyvei. 1857—1859. IV. kötet, 221—223. lap, könyomatú ábrával.)

ADALÉKOK A MAGYARORSZÁGI TERMÉSZETBUVÁROK ÉLETRAJZÁHOZ.

(Befejezés.)

61. Pankl (Pankel) Mátyás. — Jezsuita, a bölcsészet tanára a nagyszombati főiskolában; a rend feloszlatása után 23 éven át a természettan tanára Pozsonyban;

szül. 1740, Oszlop,

megh. 1798, márcz. 23.

Compendium oeconomiae ruralis, 8°,

Budae, 1790. Compend institutionum physicarum, III Pt., 8°, Posonii 1791, edit. nov. 1793.

62. Pasquich János. — Pap. Előbb természettani segéd (1786) és felügyelő a csillagdnál (1789), később a felsőbb mennyiség-tan tanára a pesti egyetemen (1792—

98). azután csillagász az egyetemhez tartozó csillagdában Budán, 1803-tól 1824-ig, honnan búcsút vevén Bécsbe vonult; *

szül. 1753, Bécs,*

megh. 1829, nov. 15, Bécs.**

Compendiaria euthymetriae institutio, Salisb. 1782. Versuch e. Beitrags z. allg. Theorie von d. Bewegung u. vortheilhaftest. Einricht. d. Maschinen, 8°, Leipz. 1789. Unterricht in d. mathemat. Analysis u. Maschinenlehre, 2 Bde. 8°, Ib. 1790 u. 91. (Aus J. Mitterpacher v. Mitterburg's Papieren). Erweiterungen u. Berichtungen dazu, 8°, Ib. 1798. Elementa analiseos et geometriae sublimioris etc., ezen cím alatt is: Opuscula statico-mechanica, principiis analyseos finitorum superstructa, 2 vol. 4°, Ib. 1799. Rechnenschaft von meinen Vorschlägen z. Beförd. d. Astronomie auf d. königl. Universitäts-Sternwarte in Ofen. Buda, 1808. Epitome elementorum astronomiae sphaerico calculatoriae, 4°, Viennae 1810. Anfangsgründe d. gesammt. theoret. Mathematik, 2 Bde. 4°, Ib. 1812. Kleine logarithm.-trigonometr. Tafeln, 8°, Leipz. 1817. — Versuch über d. Lehre vom Gleichgewicht d. Kräfte am Hebel ⁹ Bernoulli u. Hindenb. Leipz. Mag. 1786, St. 4). Über d. grösste gemeinschaftl. Maass zweier ganzen zahlen und noch etwas über d. Theorie d. Hebels (Ib. 1787, St. 1). — Über d. Gebrauch d. neust. französ. Gradmessung bei geogr. Untersuch. (Z a c h, Monatl. Corr. I, 1800). Über d. Dimensionen d. Erdsphäroids (Ib. II, 1800) Über d. Gebrauch d. Pendellehre bei Annahme d. ellipsoid. Gestalt d. Erde (Ib. id.) Zusatz zu C a m e r e r's Aufsatz über d. fehlerhafte Lage d. Mittagsfernrohrs (Ib. VI, 1892), Über die Krümmungs-Ellipsoide für die nördliche Hälfte unserer nördl. Halbkugel (Ib. VIII, 1803). Über d. Flächenraum d. Erdzonen (Ib. IX, 1804). Reduktion d. ausser d. Meridian beobachteten Zenithdistanzen auf d. Meridian (Ib. XII, 1805). Über P r o n y's Vorschlag z. Bestimm. d. Länge d. Secundependels (Ib. id.) Über d. Gebrauch d. Beobbb. d. Polarsterns in d. Nähe seiner grössten Digression vom Meridian (Ib. XVIII, 1808). Über d. Sternwarte in Ofen (Ib. id.) Planéták észlelése s földrajzi helymeghatározások. (Ib. V. bis XXV). — Lásd Kmeth és Horváth.

* Szül. 1759,

** megh. 1832.

63. P a t e r P á l. — Vallása miatt hazájából száműzetett; előbb a wolfenbütteli herczeg könyvtárnoka, azután a mennyiségtan tanára a thorni

(1689—1705) és a danzigi gymnasiumban;

szül. 1656, Menyhértfalva,

megh. 1724, decz. 7, Danzig.

Disp. de cruce in luna visa die 30 Dec. 1680, Jenae 1680. Duo phaenomena rarissima, alterum crux in luna, alterum meteorum ignitum, Ib. 1681. De coelo empyraeo, Francof. 1687. Labor solis sive de eclipsi Christo patiente Hyerosolymsis visa, 1700. Ephemerides s. Calendaria ab 1690 usque ad 1725. Disp. Decadem miscellaneorum mathematicorum sistentem, 4°, Gedani 1707. De astrologia persica, Ib. 1720. De mare Caspio, Ib. 1723.

64. P o d a M i k l ó s. —

Jezsuita, egymás után a mennyiségtan tanára Linzben, a mennyiségtan és természettan tanára Grätzban (hol ő a természetrajzi muzeumot is alapította a csillagdat igazgatta) a bányamér-tan s bányászati eröműtan tanára a selmeczi bányászakadémián, végre magánzó óktben;

szül. 1723, ács, Bécs,

megh. 1798, apr. 29, Bécs.

Beschreib. d. Luftmaschine, welche zu Schemnitz von J o s e f K a r l H e l l erfunden u. erbaut worden ist, 8°, Wien, 1770. Kurzgefasste Beschreib. d. zu Schemnitz in Nieder-Ungarn (?) errichteten Maschinen (kiadatott B o r n J. által) 8°, Dresd. 1771. Akad. Vorlesung über die zu Schemnitz neu errichteten Pferdegepöpel, 8°, Ib. 1773. — Mineralog. Versuch über d. Eisensteine d. Arzberges in Ober-Steyermark (S c h r e b e r: Beschreibung der Eisen-, Berg- u. Hüttenkunde zu Eisenarz, 4°, Leipz. u. Königsb. 1772). Különféle ásványtani dolgozatok L i n n a e i Amoentatt-jában, 1764—67 (például: Descriptio corporum terrestrium et mineralium quae in monte Arzberg, Styriae superioris, reperiuntur; Examina lapidum ferrariorum montis Arzberg). Közreműködött a „Prager Gelehr. Nachrichten“-ben. — Rovárszátiak.

65. R a d i c s A n t a l. — Jezsuita, a bölcsészettan tanára Budán s azután a mennyiségtan tanára Nagyszombatban, 1769-ben a szerzetből kilépett;

szül. 1726, nov. 12, Magyarország,

megh.

Introductio in philosophiam naturalem, theoriae P. R o g e r i B o s c o v i c h accomodata, 4°, Budae (évszám nélkül). Institutiones physicae, 2 vol. 4°, Ib. 1766, 3 vol. 8°, Ib. 1768.

66. **Raymann** (Reinmann) **János**. — Orvostudor (Leiden 1712), eperjesi főorvos, tagja a „Leopold Academiá“-nak;

szül. 1690, Eperjes,
megh. 1769, Eperjes.*

De dubia auri uvarum vegetabilis existentia (Ephem. Act. Acad. Nat. Cur. Cent. IX et X, 1722). Fallacia auri uvarum vegetabilis ulterius demonstrata (Act. Acad. Nat. Cur. VI, 1742). — Bericht von d. Entzünd. d. Bergwetters in Soovár, Oberungarn (Brückmann, Magnalia Dei, T. I). Tractat. de succino earpathico vegetabili (Act. Vratislaviens. naturae et artis. Értekezések a „Breslauer Sammlung“-ban. — Orvostaniak.

* Miután több éven át azt képzelte, hogy ő már meghalt.

67. **Reviczky Antal**. — Jezsuita, a bölcsészet, mennyiségtan s egyháztörténet tanára Nagyszombatban, azután a pesti főiskola igazgatója s végre a rend feloszlatása után lekéri apát Magyarországon;

szül. 1723, jan. 17, S.-A.-Újhely, Zemplénmegye,

megh. 1781, decz., Buda.

Universae matheseos brevis institutio, pt. III. Tymaviae 1752. Elementa philosophiae naturalis seu physica generalis, Ib. 1757.

68. **Rhaeticus*** **György Joachim**. — Miután Zürichben a mennyiségtan tanulmányozta, bölcsészet-tudora (1535) Witztembergen és a mennyiségtan tanára az ottani egyetemen 1537-től 1542-ig, honnan előbb Nürnbergbe és Lipcsébe, azután Lengyel- és Magyarországra költözött. 1539-ben Copernicushoz utazott Frauenburgba keleti Poroszországba, hogy neki műve kidolgozásában segítségére legyen;

szül. 1514, febr. 15, Feldkirch, Vorarlberg,**

megh. 1576, decz. 4, Kassa.

Narratio de libris revolutionum Copernici (Epistola ad J. Schonerum), 4°, Gedani 1540 és Basil. 1541; Copernicus: De Revolutionibus (Basil. 1566.) című műve mellett is taldalékul. Orationes de astronomia, geographia et physica, Norimb. 1542. Ephemeris ex fundamentis Copernici, 4°, Lips. 1550. Opus palatinum de triangulis, a G. J. Rhaetico coeptum, Lucas Valen-

tinus Otho, principis Palatini Fridrici IV. electoris mathematicus, consummat anno 1596, fol., Neostadii in Palatin. (Heidelbergae) 1596. (Ebben a Rhaeticus által 10 másodpercéről 10 másodpercze számított táblája a sinus. cosinus tangens stbnek 10000000000 sugárra vonatkoztatva). Thesaurus mathematicus sive canon sinuum ad radium 100000000000000 a G. J. Rhaetico supputatus, at nunc primum in lucem editus a B. Pitisco etc., fol., Francof. 1613.

* Rhaeticus tulajdonképen csak melléneve, melyet szülőhelyétől, Ó-Rhetiától kölcsönzött.

** szül. febr. 16.

69. **Ruprecht Antal**. — Bányászati- és pénzverdei tanácsos a bécsi udvari kamaránál, előbb a vegytan és bányászat tanára a selmeczi bányász-akadémián;

szül., — megh. —

Versuche über die Auflösbarkeit des Goldes in metall. Gestalt durch d. dephlogisticirte Salzsäure (Born, Physikal. Arbeiten d. Einträcht. Freunde, Jahrg. I, 1783). Untersuch. d. röthl. Ganggesteins oder sogen. Feldspaths von Kapnik in Siebenbürgen (Ib. id.) Über den Kapniker röthl. goldhalt. Ganggestein; den siebenbürg. gediegn. Spiessglanzkönig und ein neues Nagyáger Golderz (Ib. id.) Über d. hungarischen Pechstein (Ib. id.) Zergliedr. u. Beschaffenheit d. nächsten Bestandtheile eines usw. Golderzes von Nagyág (Ib. id.) Über d. siebenbürg. gediegn. Sgiessglanzkönig (Ib. id.) Über ein neues Metall aus der Schwererde, und den Tungstein- und Molybdän-König (Crell: Ann. 1790). Ferneve Nachr. über d. neue Metall aus d. Schwererde (Ib. id.) Über d. metall. Natur d. Bitter-, Kalk- und Kieselerde (Ib. id.) Über den Platinkönig (Ib. id.) Über e. vollkommenen u. reinen Schwerstein- und Wasserbleikönig (Ib. id.)

70. **Sárváry Pál**. — A mennyiségtan és természettudományok tanára a debreczeni ref. főiskolában;

szül.
megh. 1846, decz. 19, Debreczen.

Munkái: ???...

71. **Schönbauer József Antal**. — Orvostudor, a természettudományok tanára a pesti egyetemen;

szül. 1757, Reichenberg, Csehország,
megh. 1807, decz. 27, Pest.*

Neue analyt. Methode, die Mineralien u. ihre Bestandtheile richtig zu bestimmen, 2 Bde. 8°, Wien, 1805—9**

* szül. 1756, — megh. 1807, decz. 28.

** A második kötetét fia Vincze, orvostudor adta ki; ugyanez írt ily czímű művet is: „Minerae metallorum Hungariae etc.“, II Pt., Pesthini, 1805 —10.

72. Schönbauer Vincze. — (L. Schönbauer József.)

73. Schreibers Károly. — Orvostudor (Bécs, 1798), gyakorló orvos Bécsben és (1800) természettanári tanáregéd az ottani egyetemen 1806-ig, azután Stütz A. halála után a bécsi csász. kir. udvari természettanári gyűjtemény igazgatója; 1851-ben nyugalmaztatott;

szül. 1775, aug. 15, Pozsony,
megh. 1852, máj. 21, Bécs.

Beiträge z. Geschichte u. Kenntniss meteorischer Stein- u. Metallmassen, fol., Wien, 1820. — Nachricht von Steinregen bei Stannern (Gilb. Ann. XXIX, 1808). Über d. Lissaer Steinregen (Ib. XXX, 1808). Beschreib. d. mährischen Meteorsteine usw. (Ib. XXXI, 1809). Über böhmische und mährische Steinregen, und über Meteorsteine überhaupt (Ib. XXXII, 1809, u. XLIV, 1813). Üb. d. trocken Zambonische Säule (Ib. LV, 1817) Vom katadioptr. Mikroskop Amici's (Ib. LXXVI, 1820). Über d. Meteorstein-Niederfall zu Wessely in Mähren (Baumgartner: Zeitschr. I, 1832). Über d. neuerlichst bei Magdeburg zufällig aufgefundene problemat. Metallmasse (Ib. II, 1833.)

74. Schuster János. — Orvostudor (1802), gyakorló orvos Budán s előbb (1802) assistens Winterl mellett, azután a gyógyászat segédtanára a pesti egyetemen (1806—8) és Winterl halála után (1809) egymásután a természettanári, vegytan s növénytanára ugyanott;

szül. 1777, máj. 4, Pécs,
megh. 1838, máj. 19, Pest.

De opio, Pesth 1819. De iodo, Ib. 1827. De ferro, Ib. 1829. Kleiner chemischer Apparat, Ib. 1830. — Lefordította és kiadta Winterlnek egynehány munkáját (például: Darstell. d. vier Bestandtheile d. anorgan. Natur, 8°, Jena 1804, és System d. dualistischen Chemie, 2 Bde. 8°, Berlin 1807), kiadta Kitaibelnek is következő művét: Hydrographia Hungariae, 2 vol., Pestini 1829.

75. Segner János András. Orvostudor (Jena 1730). Előbb gya-

korló orvos Pozsonyban s főorvos Debreczenben, azután magántanár (1732) s rendkívüli tanár (1733) a jeni egyetemen, azután a természettan és mennyiségtan rendes tanára a göttingai egyetemen 1735-től 1755-ig, s ezután ugyanezen tudományok tanára a hallei egyetemen, egyszerűsmind nemességre emeltetett s titkos tanácsossá neveztetett ki;

szül. 1704, okt. 9, (okt. 4) Pozsony,
megh. 1777, okt. 5, Halle.

Diss. epist. ad G. E. Hamburgerum, qua regulam Harriotti, de modo ex aequationum signis numerum radicum eas componendum cognoscendi demonstrare conatur, 4°, Jenae 1725. Prgrm. de mutationibus aëris a luna pendentibus, 4°, Ib. 1733. Prgrm. de pressionibus, quas fila corporibus certis circumducta et utrimque viribus aequalibus tracta in ea corpora exercent, et lineis in eorum corporum superficiebus describendis, quibus imposita evo modo fila quiescunt, 4°, Gotting 1735. Vom Böckel- u. geräucherten Fleisch, 4°, Ib. 1736. Prgrm. I. et II. de fonte Pliniano, 4°, Ib. 1737. Prgrm. quo aliqua de effervescencia salium expenduntur, 4°, Ib. 1737. Diss. de causa gravitatis Redeke- riana, 4°, Ib. 1738. Prgrm. de aequandis thermometris aëris, 4°, Ib. 1739. Elementa arithmeticae et geometriae, 8°, Ib. 1739, újra kidolgozva ezen czím alatt: Elementa arithmeticae geometriae et calculi geometrici, 8°. Halae 1756 et 1757 (németül fiától János Vilmostól**, 8°, Ib. 1764 és 1773). Diss. Observationes quaedam et conclusiones circa calorem et frigus maxime hiemis, 4°, Ib. 1740. Prgrm. de libra, qua sui quisque corporis pondus explorare possit, 4°, Ib. 1740. De raritate luminis, 4°, Ib. 1740. De novo barometro navali, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo quaedam de igne explicantur, 4°, Ib. 1743. De mutatione barometrorum a ventis, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo fonticulam natanfem describit, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo lucernae cujusdam descriptionem exhibet, 4°, Ib. 1743. németül is. Prgrm. quo in optimum genus circa libris inquiri, 4°, Ib. 1743. De celeritate, qua liquidum in quavis ejusdem tubi parte fluit, 4°. Ib. 1743. Prgrm. I. et II. quo motum fluidorum per tubos ulterius considerat, 4°, Ib. 1743. De quantitate pressioris, qua particulae liquidae datus celeritatis gradus confertur, 4°, Ib. 1743. Prgrm. quo in contemplationibus hydraulicis pergit, quae sit pressio, qua fluxus liquidum in statu conservatur, quaque augetur altitudo, 4°, Ib. 1743.

Prgrm. quo in contemplationibus hydraulicis pergit; de augmento, quod ad celeritatem fluxus a data pressione accedit, 4°, Ib. 1743 (az utóbbi 6 programmm egyesítve ezen cím alatt: *Exercitationum hydraulicarum fasciculus*, 4°, Ib. 1747.). De virium motricium theoria generali, 4°, Ib. 1746. Einleitung in die Naturlehre, 8°, Ib. 1746, 3. Aufl, Ib. 1770. Deutliche und vollständ. Vorlesungen über d. Rechenkunst u. Geometrie, 4°, Lemgo 1747. Usus scalarum logisticarum 4°, Gott. 1749. Prgrm. quo de natura fluidorum quaedam theoremata exhibentur, 4°, Ib. 1749. Prgrm. quo de natura fluidorum antedecentibus quaedam addit, 4°, Ib. 1749. Prgrm. I quo superficies fluidorum concavas ostendit, 4°, Ib. 1749. Prgrm. II d^o d^o, 4°, Ib. 1750. Prgrm. quo theoriae machinae cujusdam hydraulicae (a S e g n e r - k e r é k) praemittit etc., 4°, Ib. 1750. Prgrm. in quo computatio formae atque virium machinae hydraulicae nuper descriptae, 4°, Ib. 1750 (mindkét programmn németül: Az általa feltalált vízi mű leírása a Hannov. Anzeigernben 1750, 35-ik és 38-ik sz.; és 1753-ban a 70-ik számban.) Prgrm. sistens specimen theoriae turbinum 4°, Halae 1755. Diss. de affrictu solidorum in motu constitutorum, 4°, Ib. 1758. *Cursus mathematicus*, V. partes, 8°, Ib. 1767—68. Diss. de inertia commentat pars I, 4°, Ib. 1772. *Astronom.* Vorlesungen, 2 Thele. 4°, Ib. 1775—76. Gründe d. Perspective, 8°, Berlin, 1779 (halála után fia J á n o s V i l m o s által adatott ki). — De extendendo campo micrometri (Commentar Götting I, 1752 et II, 1753). De figuris superficialium fluidarum (Ib. I. 1752). De parallaxi reticuli astronomici (Ib. II. 1753). Machina ad eclipses terrae repraesentandas (Phil. Tr. 1741). — Sector catoptricus (Nov. Comment. Petrop. VI, 1761). Enumeratio modorum, quibus figurae planae rectilineae perdiagonales dividuntur in triangula (Ib. VII, 1761). Methodus simplex et universalis omnes omnium aequationum radices tegendi (Ib. id.) — Demonstration de la règle de Descartes pour connaître les nombres des racines affirmatives et negatives qui peuvent se trouver dans les équations (Mém. Berlin, 1756). Demonstratio universalis theorematum binomialium Newtoni (Ib. 1777). — Anweis., die Sonnenfinsternisse vorzustellen (Göttig. gelehrt. Zeit, 1748). Beob. e. Sonnenfinsternis (Ib. 1749). Von Würfelspielen (Hallisch. wöchentl. Anzeig. 1759). — Orvostaniak.

* Hadügyi tanácsos és az által. özevgyi pénztár igazgatója Berlinben. Szül. 1738, febr. 16, Göttinga, megh. 1795, márcz. 23, Berlin.

76. Streffleur József — Genie-kapitány az osztrák hadsereg-

ben; azután (1842—50) mérnök az osztrák államvasútnál és végre a budai vár építésénél működött;

szül. 1805, Nagyszében, megh. 1852, apr. 28, Buda.

Allítólag 1850-ben mennyiség-tani és természettani értekezéseket tett közzé.

76. Szarka József. — A természettan tanára a pécsi főiskolában (1802), azután (1809-től) a bölcsészet (Scientiae rationaliae) tanára a pesti egyetemen;

szül. 1764, Pozsony, megh. 1827, szept. 27, Győr.

Diss. de mutatione vaporum in atmosphaera, Budae 1788. Kiadta Horváth természet-tanát Ib. 1807-ben. *Lehrb. d. Comptabilitäts-Wissenschaft*, Bécs, 1823.

78. Székely Ferencz. — Jezsuita, hit- és bölcsészettudor, a bölcsészet, szónoklat és teológia tanára Kassán, azután Egerben és Nagyszombatban, s azután igazgató Köszegen;

szül. 1658, máj. 4, Gyarmath, megh. 1715, szept. 22, Ungvár.

Canon sinuum, tangentium et secantium, ad partes radii 100000, problematicus trigonometricus amplificatus, 8°, Tyrnaviae 1694. — Egyéb szakbeliek.

79. Szent-Ivány Márton. — Jezsuita, a mennyiség-tani és teológia tanára, a nagyszombati egyetem korlátnokai s több rendiskola igazgatója;

szül. 1633, okt. 20, Szentivány, megh. 1705, márcz. 8, Nagyszombat.

Curiosa et selectiora variarum scientiarum miscellanea in tres partes divisa. Quorum prima continet: Curiosas dissertationes physico-mathematicas. Altera curiosas ephemericas ac curiosas variarum rerum observationes, Tertia diversas synopsis chronologicas, 3 vol. 4°, Tyrnaviae 1689—92. Számos másféle.

80. Szerdahelyi György. Jezsuita, a rend feloszlatása után az aesthetika tanára a pesti egyetemen, a fő tanulmányi bizottmányi elnöke, váczi kanonok és királyi tanácsos;

szül. 1740, szept. 29, Vath, Vas megye,* megh. 1808.

Lis astronomorum de nomine, quo planeta recens, 1781 ab Herschel detectus, compellendus (Költemény Hell Ephemeridjeiben 1787.) *Historia uraniae musae, quam inter deos deasque planetarias*

recens detexit *Herschelius* carmine exposita (Ib. 1788.) magára is, 8° Viennae 1788, — Több másféle.

* Szül. 1750.

81. *Széki gr. Teleky Domokos*. — Rendkívüli ülnöke az erdélyi törvényszéki táblának Maros-Vásárhelytől, a jenai ásványtani társulat elnöke;

szül. 1773 szept. 3, Saromberke, Maros-Vásárhely mellett, megh. 1798, szept. 16,

Vaterländ. Reisen, Wien, 1797. Magyar nyelven. (Ebben ásványtaniak.)

82. *Tittel Pál*. — Egyházi férfi. Bölcsészettudor (Pest, 1807). Miután magát Bécsben (Bürg és Triennecker mellett) és Göttingában (Gauss mellett) a csillagászatra kiképezte, a csillagászat tanára a pesti egyetemen, a budai csillagda igazgatója 1824-től, Pasquich helyén;

szül. 1784. jun. 29, Pásztó, Hevesm, megh. 1831, jun., Buda.*

Methodus technica brevis, perfacilis ac perpetua construendi calendarium ecclesiasticum pro omnibus christianis Europae populis datoque chronologica omnis aevi examinandi et determinandi, 8°, Gotting, 1817. Theoria nova aberrationis fixarum (Astr. Nachr. III, 1825) Über d. Reduction verschiedn. chronolog. Daten (Zeitschr. für Astronom. II, 1816). Geocentr. Lauf d. Pallas für 1818 u. 1819 (Ib. III, 1817 és Bode Jahrb. 1820).

* Megh. 1831, aug. 26.

83. *Tomcsányi Ádám*. — (Lásd: a közlemény végén.)

84. *Vállas Antal*. — Bölcsészettudor, előbb tanár az újhelyi gymnasiumban, azután a rohonczi mezőgazdasági akademiában, és erre (1848) a pesti egyetemen. A magyar függetlenségi harcz alkalmával egy katonai tanfolyam szervezésével biztatván meg, ezért 1850-ben tanárságából kitétetett; ekkor kivándorolt Nicaraguába, azután az Egyesült-Államokba, hoi 1859-ben a mennyiség-tan és természet-tan tanára a Louisiana State Seminary of Learning-on Alexandriában;

szül. 1809, máj. 18, Pest.

Több magyar tankönyv- és értekezésen

kívül (a magyar akademia emlékiratai s évnegyedi szemléi) írta ezen munkáit: Beitrag z. Aflösung d. höh. Gleichungen, Wien, 1843; On the resolution of numerical equations (Bővebb kivitele a Gräffeféle módnak). New-York 1855.

85. *Wehrle Alajos*. — Bölcsészettud., bányatanácsos és a vegy-tan tanára a selmeczi bányászakademián, előbb assistens a bécsi műegyetemen;

szül. 1791 táján,

megh. 1835, decz. 13, Bécs.

Diss, inaug. chemica sistens historiam acidi muriatici, 8°, Viennae 1819. Geschichte d. Salzsäure usw., 8°, Ib. 1819. Lehrb. d. Problem- u. Hüttenkunde, 8°, Ib. 1834. Über d. Grubenwetter oder Übersicht aller in d. Gruben vorkomm. schäd. Gasarten, usw., 8°, Ib. 1834. — Über d. Anwend. d. Naphta zur Beleucht. in Bergwerken (Jahrb. polytechn. Instit. V, 1824.) Naturhist. u. chem. Untersuch. d. prismatoïd Wismuthglanzen (Baumgartner und Ettingshausen's Zeitschr., IX, 1831). Amalgamat d. Silberzerze zu Arany-Idka (Ib. id.). Über d. Vorkomm. d. rhomboëdr. u. d. prismatoïd. Wismuthglanzen (Ib. id.). D^o d. hemiprismat. Bleibaryts zu Rézbánya (Ib. X, 1832). Analyse d. prismat. Wismuthglanzen von Rézbánya (Ib. id.). Beschreib. d. Sogenant. Kupferamalgamation (Baumgartner's Zeitschr. I, 1832). Über den Gewinn des Silbers und des Kupfers auf nass. Wege (Ib. id.). Über d. Erzeug eines dem chinesischn ganz gleichen Zinnobers (Ib. II, 1833). Über d. Gewinn d. bei Verkohl. d. Holzes in Meilern sich bildend. Essigsäure usw. (Ib. id.) Beitr. z. genauen Kenntn. d. bei Magdeburg aufgefund. problemat. Eisenmasse (Ib. III, 1835). Analyse einiger Meteoreisenmassen (Ib. id.). Untersuch. d. Mineralwässer zu Szalatnya u. Gesztencze in Niederungarn (Ib. id.) Einfache Darstellung d. Selens aus selenhalt. Eisenkiesen oder Bleiglanzen, u. über Scheid. d. Selens vom Tellur (Ib. id.).

86. *Weiss Ferencz*. — Jezsuita, 1753-től kezdve a mennyiség-tan tanára a nagyszombati egyetemen, azután, mikor az egyetem 1777-ben Pestre tétetett, az itteni csillagda igazgatója;

szül. 1717, márcz. 16, Nagyszombat,

megh. 1785, jan. 10, Buda.*

Observationes astronomicae in Observatorio Collegii acad. Soc. Jesu Tyrnaviae in Hungaria habitae, 4°, Tyrnaviae 1759 (1771-ig évenként). Czikkek a „Beiträge

zu verschiedenen Wissenschaften" - ban, (Wien 1775). Csillag. észl. Bode Évkönyveiben. 1776, 79, 80, 85 és 87-ben.

* Megh. 1785, jan. 12, (Lichtenberg Mag. III, St. 2, hol Meisch Ferencz hibásan áll Weiss Ferencz helyett); — megh. 1780, febr., Pest.

87. Winterl József — Orvostudor, (Bécs, 1767) és bölcsészettudor; 1760-ban a gyógyászat tanára a nagyszombati egyetemen, 1770-ben a budai fűvészkert felügyelője, és 1771 vagy 1775-től 1802-ig a gyógyászat, vegytan és növénytan rendes tanára a pesti egyetemen;

szül. 1732, apr. 15, Eisenerz, Styria, megh. 1809, nov. 23, Pest.*

De metallis dubiis; K a i m G. J.-vel, 8°, Viennae 1770. (Benne az első, jöllehet nem biztos meghatározás a tiszta szín manganról). Systema artis pharmaceuticae, 8°, Tyrnav. 1772. Systematis chemici ex demonstrationib. Tyrnav. pars rationalis et experimentalis, 8°, Ib. 1773. Methodus analyseos aquarum mineralium, 8°, Viennae et Budae, 1781 edit. II, Ib. 1784. Monatl. Früchte e. gelehrten Gesellsch. in Hungarn 8°, Ib. 1784 Die Kunst Blutlauge zu bereiten, 8°, Wien, 1790. Prolusiones ad chemiam saeculi XIX, 8°, Budae 1800. Accessiones novae ad prolusionem suam primam et secundam, 8°, Ib. 1803. De aqua sotheria thermarum Budensium, 8°, Ib. 1804. Darstell. d. vier Bestandtheile d. anorgan Natur (szerző latinnyelvű kéziratából fordította Schuster J.), 8°, Jena 1804. Sein System d. dualist. Chemie; előadva Schuster J. által, 8°, Berlin, 1807 (Le iratott Wuttig által Voigt's Mag. f. Naturk. IX-ik kötetében 1805). — Über d. Bestandtheile des Kupfers (C rell's Annal. 1788). Zerleg. e. schwarz., zähen Bergöls aus Ungarn (Ib. id.). Über d. Bestandtheile d. Körper (Ib. 1789). Neue Versuche, um A n d r o n i e (egy állítólag általa fölfedezett elemi test) darzustellen (G e h l e n, Algern. Journ. d. Chemie IV, 1805). Feltevéseinek igazolása (Ib. V, 1805). — Analyse des Schmarzowker Wassers (G e h l e n's Journ. f. Chem. und Phys. I, 1806). Válasz rendszerének kritikájára (Ib. id.) Analyse der Erde von Misslye (Ib. II, 1806). Neue Versuche, Andronie d. zustellen (Ib. III, 1807). Üb. Ritters Pendelversuche (Ib. id.) Válasz rendszerének Buchholz általi vizsgálatára (Ib. IV, 1807). Kritik d. Hypothese, die d. jetzige Zeitalter der Naturwissenschaft z. Grunde legt (Ib. VI, 1808). Állítólagos felfedezéséről (Ib. IX, 1819). — Növénytaniaiak.

Természettudományi Közlöny, III. kötet.

* Szül. 1731; mások szerint 1739, apr. 15; megh. 1809, nov. 24.

88. Wolfstein József. — A mennyiségtan tanára a kassai főiskolában (1810), azután a felsőbb (1820) és (1833) tiszta s alkalmazott mennyiségtan tanára a pesti egyetemen; szül. 1776, jan 29, Károlyváros, Horvátország,

megh.*

Introductio in theoriam motus, 8°, Cassov. 1800. Elementa geometriae purae, 8°, Ib. 1811. Introductio in mathesin puram, 3 vol, 8°, Budae 1830—33.

* Úgy látszik, hogy még 1835-ben élt.

89. Báró Zach Antal. — 1769-ben az osztrák hadseregbe lépett és ennek minden táborozásában részt vevén, 1783-ban kapitány, 1792-ben őrnagy, 1798-ban tábornok, 1805-ben altábornagy, 1806-ban Triest kormányzója, 1813-ban Olmütz parancsnoka lett, míg végre 1825-ben mint tábornagy nyugalmaztatott. Mint főhadnagy és őrnagy egyszersmind a mennyiségtan tanára is volt a bécs-újhelyi katonai akadémián. Báró-ságra emeltetett. Zach Ferencz testvéra (l. alább).

szül. 1747, jun. 14, Pest,*

megh. 1826, nov. 22, Grätz.

Vorlesungen über Feldbefestigung, Vertheidigung und Angriff, Wien, 1783, 3. Aftage, 1810. Elemente d. Manövrirkunst, 2 Bde, 8°, Ib. 1812—14. — Trigonometr. Vermess. ehemal. venetianischen Staaten (F. v. Z a c h, Monatl. Corr. III, 1801 u. VII, 1803). Astronom. Beob. (Ib. VI, 1802 u. VIII, 1803). Vermess. in Galizien (Ib. VII, 1803). Kosmograph. Bemerk. u. Vermuthungen über d. Bildung d. Berge auf unserer Erde, (Ib. VIII, 1803). Über D e l a m b r e's Formel u. ihren verschied. Gebrauch bei Mappingen (Ib. X, 1804). Kosmogenische Betrachtungen (Ib. id.). Gedanken über d. Figur d. Erde (Ib. XIII, 1806). — Dolgozatok gróf K i n s k y J. Beitr. z. Ingenieurwissenschaft-jában.

* Szül. 1744, jun. 17. Pest; mások szerint: 1762, szept. 25, Pozsony.

90. Báró Zach Ferencz. — Jogs és bölcsészettudor (Oxford). Először mint osztrák mérnök Liesganig alatt mérésekkel foglalkozott, s azután egy évig gr. Brühl százsz követnél

Londonban tanítóskodván, 1786-ban mint őrnagy Ernst szász-gothai herczeg szolgálatába lépett, 1787-től 1806-ig az általa a Seeberg-en Gotha mellett állított csillagda-igazgatója volt s majd (mint főudvarmester) a megözvegyedett herczegnő kíséretében élt külföldön, nagyobbrészt Olaszországban (Genua, Lucca) végre Párisban;

szül. 1754, jun. 4, Pozsony,*
megh. 1832, szept. 2, Páris.**

Novae et correctae tabulae motuum solis, 4°, Gothae 1792 (németül, 8°, Ib. 1799) Explicatio et usus tabularum solis, explicatio et usus catalogi stellarum fixarum, Ib. 1792. De vera latitudine et longitudine geographica Erfordiae, Erford. 1794. Neuer französ. hundertjähr. Kalender; Wurm F. J.-vel, fol. Gotha 1797. Vorübergang d. Mercuris vor d. Sonne d. 7. Mai 1799 beobachtet zu Seeberg, Bremen usw., 8°, Ib. 1799. Fixarum praecip catalogus novus etc., 8°, Ib. 1804. Tabulae motuum solis novae et iterum correctae ex theoriae gravitatis Cell. M. de la Place etc., 4°, Ib. 1804. Tabulae speciales aberrationis et nutationis etc., 2 vol. 8°, Ib. 1806—7. Nachr. von d. preuss. trigonometr. u. astron. Aufnahme von Thüringen usw., I. Thl. 4°, Ib. 1806. Tables abrégées et portatives du soleil, Florence 1809. Tables abrégées et portatives de la lune, 8°, Ib. 1809. Nouv. tables d'aberration et de nutation pour 1404 étoiles, 8°, Marseille 1812. Ehhez pótlék, 8°, Ib. 1813. L'attraction des montagnes et ses effets sur le fil à plomb, 2 vol., 8°, Avignon 1814. Mém sur le degré du méridien par Beccaria. (Kivonat a Monatl. Corr. XXVII-ik kötetében, 1813). Almanaco Genovese, . . . — Számos csillagászati dolgozata jelent meg a következő folyóiratokban: 1. *Bo de's Astron. Jahrb.*, (például: Über d. Verwandl. d. Sternzeit in mittl. und wahre Sonnenzeit und umgekehrt. (Bd. I. 1792); Beschreib. e. Vorricht., Pendellängen zu bestimm. (Pótkötet I., 1793).]. — 2. *Geograph. Ephemeriden* (általa alapítottat és 1798-tól 99-ig Bertuch-al adta ki). — 3. *Monatl. Correspondenz z. Beförd. d. Erd- und Himmelskunde*, 28 Bde., 8°, Gotha 1800—1813, általa alapítottat s 1807-ig (ettől kezdve Lindenau B. által) általa adatott is ki. [Ebben p. a Sötétkező dolgozatai: Über die Beob. mit Sextanten (Bd. II, 1800); Über d. Berechn. von Längen u. Breiten aus gemessn. Abständ. vom Meridian u. Perpendikel usw. (Bd. VII u. VIII, 1803; XXVIII, 1813); Über die Vorzüge der

Vollkreise vor d. Quadranten (Bd. VIII, 1803); Über Beob. mit Repetitionskreisen. (Bd. XXV, 1812); Über Repetitionskreise mit feststehend. Säule u. einem Fernrohr (Ib.); Neue Methode, Azimute terrestr. Gegenstände zu bestimmen (Ib.); Über d. Gradmess. an Aequator (Bd. XXVI, 1812); Neue Art, Sonnenfinsternisse zu beobachten (Bd. XXVIII, 1814). — 4. *Correspondence astronomique, géographique et hydraulique*, 13 vol. 8°, Gènes 1818—25, általa alapítottat s adatott ki. — Számos dolgozata Lindenau és Bohnenberger folyóiratában, például: Nachricht von e. wenig bekannt. Abhandl. von A. Marchetti über d. Cometen von 1680, 1681 u. 1682 (Bd. II, 1816); Entwurf zu e. Längen- u. Breiten-Gradmess. in Oberitalien (Ib.); Über d. chinesis. Stadium Li usw. (Ib.); Über d. von Tob. Mayer im J. 1756 beobacht. Planeten Uranus (Bd. III, 1817); Über d. astronom. Beob. d. Chinesen (Ib.); Über d. Cometen von 1744 (Ib.); Venus, Morgen- und Abendstern zugleich (Ib.); Borelli zuerst parabol. Cometenbahnen erkannt (Ib.); Die Schifffahrt auf d. mittelländ. Meer im 19. Jahrh. (Bd. IV, 1817); F. Generini, nicht J. Picardi der erste Erfinder teleskop. Messinstrumente (Ib.) — Über den Kalender der Türken (Berghaus' Hertha, II, 1825). — *Mém. sur la nouv. planète Ouranus* (Mém. Acad. Brux. V, 1788). Einige astr. Beob. (Phil. Tr. 1785).

* szül. 1754, jun. 13, Pest; mások szerint jun. 14, Pozsony, vagy jun. 24, Pest vagy Pozsony.

** A. cholérában; megh. szept. 3 v. 4.

91. Zipser Keresztély. — Bölcsészettudor, a beszterczebányai felsőbb evang. leányiskola tanára és igazgatója; előbb tanár Brünben;

szül. 1783, nov. 25, Győr.

(Még 1860-ban élt.)

Versuch e. topographisch-mineralog. Handwörterbuch von f. für Ungarn, 8°, Oedenburg, 1817. Oryktogonost. Handb. von Ungarn, . . . — *Laumonit zu Schemnitz* (Mag. Gesellsch. naturf. Fr. in Berlin VII 1815). — Über d. Mineralien aus d. Sohler Comitát (Leonhard's Taschenb. 1813). Über verschiedene ungar. Fossilien (Ib. id.). Über d. geognost. Umgeb. von Neusohl (Ib. 1815). Mineralog. Bemerk. (Ib. 1815, 1816, 1817, 1819, 1820). Über d. phosphorsaur Kupfer von Libethen (Ib. 1816). Die Wieliczkaer Salz-Niederlage (Ib. 1819). Die Basaltkuppe Dietunata Goola in Siebenbürgen (Ib. 1820). — Über d. Lievrit aus Ungarn (Leonhard és Bronn évkönyveiben, 1834). Über d. Erdbeben in

Ungarn, Oct. 1834 (Ib. 1835). Knochenhöhle bei Neusohl (Ib. 1839). Das Phänomen von Nagy-Olaszy in Ungarn, kein Schlammvulkan (Ib. 1846). Még számos jegyzet ugyanott. Dolgozatok Geiger Magasin-jában, és cikkek Ersch és Gruber Encyclopädie-jében.

*

Tomcsányi Ádám. — A pesti egyetemen a physika és mechanika tanszéke mellett tanársegéd

(1791), később a physika, gazdaságtan és természetrajz tanára egymásután Varasdon és Pozsonyban, azután 1801-től a pesti egyetemen;

szül. 1755, decz. 4. Keményfalva (Nyitra?) megh. 1831, szept. 23.

Diss. de theoria phaenomenorum electricitatis galvanianae, 8°, Budae 1809. Diss. de terrae motu; (Kitáibellel) Ib. 1814. Institutiones physicae, 3 Pt. 8°, Pestini 1819—21; edit. II. Ib. 1823—24.

A M. TUD. AKADEMIÁBÓL.

A III-ik (mathem. és természettudományi) osztály üléséről.

1871. okt. 16-án

Három havi szünet után a III-ik osztály ez alkalommal gyülekezett össze először. Sztoček József, osztályelnök, a jelenlevő tagokat üdvözölvén, az új cyclus első ülését megnyitja.

Az előadói széket Szabó József, r. tag és osztálytitkár foglalja el. Előadásának tárgya: „a tolucai meteorvas oktaederje és zárványai.” A meteorvasak közt — úgymond előadó — igen sok olyan van, melyek leesési idejét nem ismerjük. Ezek közé tartoznak azon meteorvasak is, melyek Mexikóban a Toluca völgyben lelhetők, s a melyeket a bennszülött indusok már régóta ismertek s földművelési és egyéb szerszámokra dolgozták föl. A tudósoknak azonban ez érdekes leletek csak néhány évtized előtt jutottak tudomására. A bécsi ásványgyűjteményben 1843-ban e meteorvasból még csak egy 3 latorabka volt. 1853-ban és 1856-ban nagyobb darabok kerültek Európába, melyekből a múzeumok nagyrészt ellátták magukat példányokkal s azóta a tolucai meteorvasat sokan és bőven tanulmányozták. — Rose Gustav, berlini egyetemi tanár, a tolucai meteorvas rozsdakérgében egy parányi ($\frac{1}{3}$ vonal nagyságú), jól kiképződött

kvarcz kristályt és egy másiknak a töredékét fedezte fel. A kristály lefejtése után, helyén fényes lapu benyomat maradt. Rose, többoldalú vizsgálatai nyomán, azon eredményre jutott, hogy e kristály eredetileg a meteorvasban képződött. — Szabó úr a pesti tud. egyetem számára szintén szerzett egy ily 64 $\frac{1}{2}$ fontos meteorvasat, s azt részletesebben tanulmányozta. Legelőször is a kergét vizsgálta meg, de abban a kvarcznak nyomára sem akadt; hanem az egyenetlen fölület egyik mélyedését a rozsdakérgtől megszabadítván, abban egy oktaeder alakú *vaskristályt* talált, melynek legnagyobb oktaeder-éle 22 milliméter; fölülete nem sima, de világosan kivehető, hogy 1 millim. vastag lemezekből áll, melyek az oktaeder lapok irányában helyezvék egymásra, és így világosan a mellett szólnak, hogy e vas szövege oktaederes. Az oktaeder három élszöge méretett meg.

Ezen oktaeder nem úgy tekintendő, mintha az magában mint ilyen az anyag külső hozzájötté által képződött volna, hanem inkább, mint egy mag, mely a külső lemezes burkok elmállása következtében visszamaradt, mint legszólóbb kifejezése az egész nagy tömeg (eredetileg 66 font) kris-

Creative Commons License Deed

Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0)

Ez a [Legal Code \(Jogi változat, vagyis a teljes licenc\)](#) szövegének közérthető nyelven megfogalmazott kivonata.

[Figyelmeztetés](#)

A következőket teheted a művel:

szabadon másolhatod, terjesztheted, bemutathatod és előadhatod a művet

származékos műveket (feldolgozásokat) hozhatsz létre

kereskedelmi célra is felhasználhatod a művet

Az alábbi feltételekkel:

Nevezd meg! — A szerző vagy a jogosult által meghatározott módon fel kell tüntetned a műhöz kapcsolódó információkat (pl. a szerző nevét vagy álnévét, a Mű címét).

Így add tovább! — Ha megváltoztatod, átalakítod, feldolgozod ezt a művet, az így létrejött alkotást csak a jelenlegivel megegyező licenc alatt terjesztheted.

Az alábbiak figyelembevételével:

Engedélyezés — A szerzői jogok tulajdonosának engedélyével bármelyik fenti feltételtől [eltérhatsz](#).

Közkinccs — Where the work or any of its elements is in the [public domain](#) under applicable law, that status is in no way affected by the license.

Más jogok — A következő jogokat a licenc semmiben nem befolyásolja:

- Your fair dealing or [fair use](#) rights, or other applicable copyright exceptions and limitations;
- A szerző [személyhez fűződő](#) jogai
- Más személyeknek a művet vagy a mű használatát érintő jogai, mint például a [személyiségi jogok](#) vagy az adatvédelmi jogok.

- **Jelzés** — Bármilyen felhasználás vagy terjesztés esetén egyértelműen jelezned kell mások felé ezen mű licencfeltételeit.